

DANILO KLEN,
Rijeka, J. Polić-Kamova 15

Izvorni znanstveni članak UDK
949·713 »12 14« (093)

OBJAVLJENE REGESTE I DOKUMENTI O RIJECI IZ VREMENA NEKADAŠNJIH GOSPODARA DEVINACA I WALSEEOVACA (XIII — XV ST.)

Kritička ocjena 1940. god. od strane Silvina Gigantea objavljenih regesta i dokumenata koji se odnose na obitelj Devinaca i Walseeovaca, riječkih gospodarata od XIII do XV st.

Objavljene povijesne izvore, isprave i njihove regeste, koji se odnose na Rijeku iz vremena njenih gospodarata Devinaca i Walseeovaca, tj. iz XIII do XV st. nalazimo rasute u mnogim objavljenim zbornicima isprava i raznim povijesnim djelima pa ih sve ovom prilikom ovdje nije namjera navoditi. Našu pažnju zaustavit ćemo ovaj put na jednoj publikaciji objavljenoj tri-desetih godina ovog stoljeća.

Pred skoro pedeset godina objavio je naime Silvino Gigante¹ pod naslovom »Regesti e documenti relativi alle famiglie di Duino e di Walsee«, na

-
1. SILVINO GIGANTE, srednjoškolski profesor, izraziti talijanski iredentist, vrlo je plodan riječki povjesničar, koji je već 1910. god počeo objavljivati svoje radove o Rijeci u tadašnjem »Buletino della Deputazione fiumana di storia patria« od prvog njegovog sveska dalje. Počeo je objavljivati i notarsku knjigu Antonia de Reno, najstariju riječku notarsku knjigu u zbirci »Monumenti di storia fiumana«. Iste 1910. godine objavio je u istoj zbirci latinski statut i popratio ga svojim talijanskim prijevodom. Objavljivanjem povijesnih izvora i radova nastavio je i u časopisu »Fiume«, koji je izlazio poslije prvog svjetskog rata. U iredentistički napisanoj povijesti Rijeke (Storia del comune di Fiume, Firenze 1928.) sam je istaknuo svoju ulogu za italijanstvo Rijeke protiv »neprijatelja, Hrvata i Jugoslavije«.

talijanskom jeziku, veći broj regesta, izvoda iz dokumenata i cijelih dokumenata, kojih se sadržaj odnosi na negdanje riječke gospodare Devince i Walseeovce². Publikacija takvog sadržaja morala je izazvati zanimanje povjesničara. Pa ipak kritička ocjena Giganteove publikacije, koliko mi je poznato, nije tada izvršena.³ Ostalo je stoga otvorenim pitanje da li ti i tako objavljeni podaci, o rijetkim i teško pristupačnim izvorima povijesti, mogu biti korišteni u ozbiljnoj historiografiji.

Odgovor na to moguće je samo točnim utvrđenjem tko je i s kakvim stručnim kvalifikacijama i na temelju kojih izvora izradio objavljene regeste i prijepise dokumenata, na kojem jeziku i kako je došlo do toga da su objavljeni na talijanskom jeziku.

1. Odgovore na ta pitanja dao je sam S. Gigante u uvodu odnosno predgovoru svoje publikacije.

Pred dvanaest ili nešto više godina ponudio je umirovljeni austrijski general Vittorio Handel — Mazzetti, da će za račun riječke općine sastaviti regeste arhivskih spisa koji se odnose na nekadašnje riječke gospodare »vitezove« Devinske i grofove Walsee. Mazzetti je, naime, svojedobno dobio zadatak od Habsburško-lorenske kuće da priredi izvode iz spisa Walseevskih arhiva. Mazzettijevu ponudu prihvatio je tadašnji komesar riječke općinske uprave pa je tako Rijeka dobila ne samo regeste već i izvode iz dokumenata i prijepise dokumenata iz arhiva spomenutih feudalaca rasutih u raznim austrijskim arhivima.

»I regeste i dokumenti« — ističe S. Gigante — »izuzev ponekog na latinskom pisani su njemački, njemačkim XIV i XV stoljeća ne baš uvijek razumljivim. Ima naime i takvih koje su pisale osobe oskudnog obrazovanja, dosta samovoljnog načina pisanja zbog čega često nije lako izraditi prijevod«.

Silvino Gigante objavljuje dakle Mazzettijeve regeste i dokumente u talijanskom prijevodu, ali » . . . ispuštajući one koji nas ne zanimaju i ograničujući se na to, da za neke dadem jednostavan izvod jer su preteški za prevođenje.«⁴

-
2. SILVINO GIGANTE, *Regesti e documenti relativi alle famiglie di Duino e di Walsee. Fiume, rivista della Società di studi fiumani in Fiume (Dalje: »Fiume«), a. XV —XVI, 1937—1938. Rijeka 1940, str. 3 — 130.*
 3. Pošto je bilo dovršeno štampanje u bilješci 2 spomenutog članka u časopisu »Fiume«, Gigante je dao posebno odštampati kratice signatura arhiva i arhivskih pomagala koje je H. Mazzetti dodavao svojim registama i prijepisima isprava. Time je, vjerojatno, želio istaći vrijednost i vjerodostojnost pojedinih regesta i isprava.
 4. Završni stavak Giganteova predgovora glasi doslovce na talijanskom jeziku: »Li presento (tj. regesti e documenti, op. D. K1) in traduzione italiana, omettendo quelli di poco interesse per noi, e limitandomi a dare

Ne posjedujemo H. Mazzettijev rukopis, jer dosad nije pronađen. Njegovom pomoću mogli bismo lako utvrditi koliko je i kako Gigante utjecao odnosno mijenjao Mazzettijev tekst. Međutim, da bismo dobili uvid u kvalitetu izvršenog rada na registama, izvodima i ispravama ne preostaje drugo nego razmotriti preostali tekst Giganteove publikacije, regeste, izvode dokumenata i isprave, utvrditi karakteristike tog rada i njegove nedostatke.

Giganteovu uvodu slijede najprije tri skupine regista a zatim skupina dokumenata.

U prvoj skupini pod naslovom »Regesti Duino« nalazimo kronološkim redom 80 regista dokumenata nastalih između 1307. i 1390. godine. (4^a) Od toga samo 11 ima naznačeno mjesto izdanja dokumenta i samo 22 imaju naznačen točniji datum postanka dok je ostalima naznačena samo godina. Arhivska signatura pojedinog dokumenta manjkava je, jer daje samo općenitu uputu na Inventar I, ili II Komorskog arhiva (Hofkammer — Archiv) u Beču, ili Repertorij I, II ili III Državnog arhiva (Haus — Hof — und Staatsarchiv) u Beču ili pak popis isprava I ili II izraden po Wilhelmu Putschu, dok su se isprave nalazile u Bečkoj riznici. Takve indikacije signatura za dokumente malo pomažu kod traženja tih isprava u odnosnim arhivima. Pored već istaknutih formalnih nedostataka regeste su općenito vrlo manjkave u pogledu osnovnih podataka izdavača isprave, svjedoka, pisara isprave, i drugih bitnih činjenica. Tako napr. regeste za dokumente iz 1369. god. i 18. travnja 1370. god., da su nešto opširnije mogle su baciti više svjetla osim o ratnoj šteti i oko ratnih zbivanja između Devinskih i Mlečana.⁵ S Gigante se nije potrudio da za dokumente koji su negdje drugdje objavljeni istakne taj podatak. Tako napr. dokument izdan u Čedadu (Civitas Austriae) 10. rujna 1312. god. koji je objavljen od Sime Ljubića,⁶ ili za dokument iz 1365. god. o vraćanju Rijeke Devincima, od strane krčkih knezova po T. Smičiklasu.⁷ Općenito se može reći da ove regeste po svojoj kakvoći ne mogu biti ni uspoređene s registama kakve je napr. izradio Herman Wiesflecker za dokumente Goričkih grofova.⁸

di alcuni, d' interpretazione più ardua, un semplice sunto. (podvukao D Kl.)

4a. S. GIGANTE, Regesti, str. 3 — 17.

5. U povijesnoj literaturi o Rijeci pojavljuje se na više mjesta tvrdnja da je godine 1369. Rijeka teško stradala od Mlečana.

6. SIME LJUBIĆ, Monumenta spectantia historiam Slavorum Meridionallium vel. III, Listine o odnošajih između južnoga Slavenstva i Mletačke republike, Zagreb 1872, str. 438—439.

7. TAĐE SMIČIKLAS, Codex diplomaticus Regni Croatiae, Dalmatiae et Slavoniae, vol. XIII, Zagreb 1915, str. 928—929.

8. HERMANN WIESFLECKER, Die Regesten der Grafen von Görz und Tirol Pfalzgrafen in Kärnten I — II. Innsbruck 1949, 1952.

Druga skupina regesta pod naslovom »Walsee« obuhvaća 127 regesta dokumenata nastalih između 1391. i 9. listopada 1478. godine.⁹ U pogledu nedostatka podatka o mjestu postanka dokumenta, njegovoj točnijoj dataciji i signaturi o arhivskoj lokaciji vrijedi sve ono što je navedeno o prvoj skupini regesta. Tamo navedenim bečkim arhivima iz kojih potječu registri-rani dokumenti pridolaze u ovoj skupini još i Donjoaustrijski zemaljski arhiv u Grazu (Nieder oesterreichische Landes Archiv) te arhiv knezova Starhemberga u Efferdingu. Od ukupnog broja Walseevskih regesta 17 ih se odnosi na područje Istre, a 12 na grad Rijeku, a od tog u dvije spominje se Istra i Rijeka. Da su te regeste potpunije vjerojatno bi nam neke prilike i zbivanja u Istri i Rijeci bili jasniji i poznatiji.

Treća skupina regesta pod naslovom »Wildhaus« obuhvaća 46 dokumenata nastalih između 1309. i 1377. godine, a uglavnom su u vezi s posjedima te obitelji u Štajerskoj. Odnose se na dvorce Gannabitz, Statenberg i dr. Te je dvorce naime Anna Wildhaus donijela u miraz Hugonu VI Devinskom. I ove regeste trpe od istih nedostataka kao i one u ranije spomenute dvije skupine.

Četvrtu skupinu, pod naslovom »Documenti relativi ai Duinati e ai Walsee (1346 -- 1478)« čini 81 isprava.¹⁰ One su prikazane u 11 regesta, 16 izvoda iz isprava i 54 cijele isprave. Većina od toga, 46, potječe iz bečkog Državnog i bečkog Komorskog arhiva, a 34 iz arhiva knezova Starhemberg u Efferdingu i 1 (jedna) iz arhiva knezova Auersperg. Regestama, iako su nešto opširnije od onih u ranijim skupinama, i ovdje često nedostaje podatak o mjestu gdje je nastala odnosna isprava. Od tog nedostatka trpe često i izvodi iz isprava. Signatura o arhivskoj lokaciji isprava i ovdje je većinom vrlo općenita. Izuzetak čine isprave prepisane iz posebnih kodeksa u Državnom arhivu u Beču, i kada je dana tačna lokacija naznakom stranice kodeksa.¹² Kod isprava ističe se postojanje i opis pečata.¹³

2. Ogroman broj od preko 250 regesta objavljenih u ovoj Giganteovoj publikaciji, urađenih na isti način bez osnovnih podataka, inače uobičajenih u boljin: stručno urađenim regestama, — izaziva posebnu pažnju. Po svemu se čini opravdanim zaključivati da one nisu urađene uvidom u izvorne isprave već pomoću škratih podataka u raznim arhivskim pomagalima, na koje se uostalom zbog toga i pozivlju. Takve regeste od slabe su koristi historiografiji one mogu poslužiti kao neka uputa, indikacija za daljnji heuristički rad.

9. S. GIGANTE, *Regesti*, str. 18 — 39.

10. S. GIGANTE, *Regesti*, str. 40 — 47.

11. Isti, isti rad, str. 48 — 130.

12. Tako je npr. izvod isprava 1411. god. Beč 14. prosinac, ponedjeljak poslije sv. Lucije izvađen prema Kodeksu 16, tamnoplavi 8, br. 171, str. LXXII — LXII, u Bečkom Državnom arhivu.

13. Tako napr. isprava iz 1415, 26. svibanj, Senožeče ima čak tri pečata.

U dokaz toga neka posluži primjer jedne Giganteove regeste za ispravu za koju smo dali izraditi snimku u Državnom arhivu u Beču. Giganteova regesta glasi doslovce:

»1394. Quietanza del priore del convento di s. Vito al Fiume al signore Walsee per una croce d'argento e un ostensorio donati alla chiesa da Ugone di Duino. Putsch, II, 969.«

Za istu ispravu, prema snimci koju prilažemo na kraju ovog rada, nešto točnija regesta trebala bi da glasi otprilike ovako:

»Godine 1394, 2. veljača, u Rijeci. Ivan, prior i augustinski samostan u Sv. Vidu na Rijeci, Marko i Jakov gradski suci sa starejima gradskog vijeća sv. Vida, potvrđuju udovici pok. Hugona Devinskog, primitak jednog srebrnog križa s pokaznicom, dar pok. Hugona samostanu. Od pečata priorata samostana, grada Rijeke i Hensleina iz Oberburga ostali su tragovi.«

Očito je regesta urađena na temelju uvida u samu ispravu bitno različita od Giganteove. Ona je dana udovici pok. Hugona Devinskog Ani Wildhaus, a ne riječkom gospodaru Walseeu.

Zaključak. nakon ovog kratkog, nešto kritičnijeg pregleda, Giganteove publikacije, ona, čini se, potpuno opravdano zaslužuje neke bitne prigovore. U prvom redu smatramo neopravdanim objavljivanje samo prijevoda H. Mazzettijevog rada. Prijevodu na talijanskom jeziku trebao je prethoditi Mazzettijev tekst na njemačkom jeziku. Na taj način bilo bi jasnije kolika je odgovornost za objavljeni tekst Mazzettija a kolika Giganteova. Budući nam je Mazzettijev tekst ostao dosad neotkriven ostaje jedino prisutna Giganteova odgovornost. Obzirom na poznati Giganteov iredentistički način gledanja i pisanja o povijesti krajeva kojima su vladali Devinci i Walseeovci u liburnijskom primorju i u Istri — ostaje potpuno nejasno koje je to regeste i isprave »za njega od malog interesa« (»di poco interesse per noi«)¹⁴ naprosto ispustio, a za koje je dao, jer su mu bili preteški za prijevod, jednostavan izvod. Ostaje, dakle, nepoznato koliko takav njegov rad opterećuje njegovu savjest.

Zbog svega naprijed navedenog »regeste, izvodi iz dokumenata i dokumenti« što ih je objavio Silvino Gigante ne zaslužuju potrebno povjerenje. Stoga ne mogu u historiografskom radu poslužiti kao posve siguran temelj za izvođenje zaista znanstvenih zaključaka. Oni mogu poslužiti jedino kao podatak za daljnje istraživanje, za njihovo pronalaženje u austrijskim arhivskim fondovima.

14. S. GIGANTE, isti rad. str. 20.

15. Vidi naprijed bilješku 4.

P R I L O G:

Regesta isprave i tekst
Godine 1394, 2. veljača (Rijeka).

Ivan, prior i cijeli augustinski samostan u Sv. Vidu na Rijeci, gradski suci Marko i Jakov i svi stareji gradskog vijeća u gradu sv. Vida potvrđuju udovici pok. Hugona Devinskog primitak srebrnog križa i pokaznice, dar. pok. Hugona, gospodara Rijeke.

(Pergamena u H. H. u Staats Archivu u Beču, No. 147, Lit. M., stare reg.) Pisana njemačkim jezikom onog vremena, goticom.)

»Ich Bruder Hanns zu den Zeiten prior vnd der ganz Couent des Chlosters vnd Gestifts zu sand Veit an dem Phlawn vnd ich Marko und Jacob, paide Richter, mit sampt den Elten des Rats dasselbe der Stat zu sand Veit tun chunt mit disem offen Brief daz wir von der edelln vnsen genedigen Fraun Frawen denn Weillen des edelln vnsen genedigen Herren Herrn Haugen von Dibem seligen Witiben emphanen vnd zu unsen Handn gennomen haben ain Silbrem Chreucz mitt Monstranz, die der edell vor genante vnsen Her selig zu dem Chloster vnd Gestift ze Lob zewnden vnd zu Ern dem Gothaus gemaint vnd geschaffen, hat, daz die obgenante vnsere genedige Fraw hernach recht vnd redleich volsint vnd dem Gothawsgeantwurt hat daz wir pewarn vnd vürsorgen schullen als weres vnsen Twer Laif; vnd darüber geben wir ir disen offen Brief versigelt mit des Priorats vnd der Stat vnd Hensleins von Obrnbrg die Zeit Purgsess ze Prem anhangnden Jnsigln. Der geben ist nach Christes Geburd tawsent vnd drewhundert vnd in dem virden vnd newnzkistn Jar an vnsen Fraun Abent der Liechtmess«.

Prijevod isprave

»Ja brat Ivan u to vrijeme prior i sva braća u samostanu i zadužbini u Sv. Vidu na Rijeci, te ja Marko i Jakov oba suca, zajedno sa starejima vijeća tog grada sv. Vida, objavljujemo s ovim otvorenim pismo, da smo od plemenite naše milostive gospode, gospodarice, koja je sada udovica plemenitog našeg milostivog gospodara pokojnog Hugona Devinskog, primili i u naše ruke uzeli jedan srebrni križ sa pokaznicom, koje je plemeniti, prije spomenuti naš pokojni gospodar namjenio i pripravo iskazujući hvalu samostanu i zadužbini i na čast božjem hramu, da je gore spomenuta naša milostiva gospođa potom pravo i pošteno promislila i predala božjem hramu, da (ga) mi moramo čuvati i brinuti se kao da je tijelo našeg stvoritelja, pa o tome mi izdajemo njoj ovo otvoreno pismo zapečaćeno i sa privješnim pečatima priorata i grada i Hansla iz Oberburga u to vrijeme stanovnika Prema. To je dano po Kristovom rođenju tisuću i tri stotine devedeset i četvrte godine, na dan naše Gospe, navečer pri osvjetljenoj misi.«

Fotosnimka izvorne pergamene:

The image shows a photograph of a medieval parchment document. The text is written in a dense, dark Gothic script, characteristic of the 13th to 15th centuries. The parchment appears aged and slightly yellowed. The text is arranged in several lines, with some words written in larger, more decorative initials. The overall appearance is that of a historical manuscript or charter.

R i a s s u n t o

REGESTI E DOCUMENTI PUBBLICATI SULLA CITTA DI FIUME AI TEMPI DEGLI SIGNORI DUINATI E WALSEE

Nel 1940. furono pubblicati da Silvino Gigante regesti e documenti riguardanti le famiglie dei Duinati e dei Walsee, padroni medievali di Fiume dal XII al XV secolo. In realtà, Gigante pubblicò la traduzione del manoscritto, che fu compilato dal generale austriaco in pensione Handel — Mazzetti Vittorio per conto del comune di Fiume verso il 1925/26. Ma il suo è un procedimento pseudoscientifico perchè tralascia documenti »che non lo interessano« e ci propone uno schizzo del contenuto dei documenti che gli hanno presentato difficoltà di traduzione. È impossibile oggi precisare che cosa abbia fatto, in realtà, Gigante col manoscritto di Mazzetti, poichè il manoscritto è scomparso. Un esame critico della pubblicazione di Gigante dimostra però che i dati annotati in essa possono essere utili come traccia per la ricerca negli archivi austriaci dei documenti da lui citati. L'esempio di un documento dell'Archivio statale di Vienna, che l'Autore aveva procurato, dimostra come possono essere errati i dati dei regesti pubblicati da Gigante.